

**INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
OD CRVENE AKADEMIJE
DO INSTITUCIJE OD NACIONALNOG ZNAČAJA**

IZDAVAČ

Institut društvenih nauka
Beograd 2022

RECENZENTI

dr Zorica Mršević
dr Predrag Jovanović

ZA IZDAVAČA

dr Goran Bašić

UREDNIK

dr Goran Bašić

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA OD CRVENE AKADEMIJE DO INSTITUCIJE OD NACIONALNOG ZNAČAJA

UREDNIK

dr Goran Bašić

SADRŽAJ

7	Reč urednika	96	Čedomir ČUPIĆ Institut društvenih nauka – uzorna filozofska i naučna institucija: Jedno spoljašnje gledište
8	Goran BAŠIĆ Institut društvenih nauka: o mitovima, ideologiji i pre svega o nauci	108	Dragomir PANTIĆ, Zoran PAVLOVIĆ, Bojan TODOSIJEVIĆ Kratka istorija Centra za politikološka istraživanja i javno mnjenje: prvih šezdeset godina
22	Dragoljub MIĆUNOVIĆ Faktografski prilog istoriji IDN	32	Božidar JAKŠIĆ Institut društvenih nauka – od „crvene akademije“ do institucije od nacionalnog značaja
44	Marinko LOLIĆ Institut društvenih nauka – stvaranje novog identiteta intelektualne elite	124	Mirjana RAŠEVIĆ Razvoj Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka
58	Momčilo PAVLOVIĆ Institut društvenih nauka – jugoslovenska akademija društvenih nauka	134	Hajrija MUJOVIĆ Značaj i doprinos naučnom istraživanju medicinskog prava u Srbiji
80	Vladimir VULETIĆ Knjiga u vihoru politike	144	PRILOG Spisak zaposlenih od 1957. do 2022. <i>Privedila Svetlana Inđić Marjanović</i>

Reč urednika

Šezdeset pet godina rada Instituta društvenih nauka obeležene su burnim političkim i društvenim promenama. U tom istorijski kratkom periodu došlo je do promene socijalne paradigme. Marksističku doktrinu istisnuo je (neo)liberalni koncept razvoja. U periodu od šest i po decenija Institut je prešao put od „crvene akademije“ do institucije od nacionalnog značaja. Sredinom dvadesetog veka Institutu je bila namenjena uloga da stvori naučnu elitu primerenu idejama koje su činile zavodljivu, ali pokazalo se, nespojivu eklektiku vrednosti marksističke i liberlane ideologije. Nedavno, Institut je vrednovan kao centar nacionalne izvrsnosti u društvenim naukama i istovremeno se upustio u proces transformacije koja bi trebalo da ga osposobi za razvoj naučne politike u liberalnom vrednosnom okruženju.

Ko poznaje prirodu nauke, shvata da se ona ne može krotiti i ideologizovati sve dok postoje misleći naučnici. Đuro Šušnjić, jedan od saradnika Instituta koji našu nauku obasjava svetlošću naučne čestitosti i istinitosti, napisao je da su u istoriji periodi slobodne kritičke misli bila kratka nadahnuća između epoha institucionalizovanih i ideologizovanih kultura. Istorija Instituta društvenih nauka potvrđuje ovu tezu, a naučnici, koji su uspravno hodali kroz složen splet ideologija, politika, represije i intelektualne ravnodušnosti, doprineli su da naše društvene nauke odolevaju izazovima.

Ideja ovog Zbornika radova, koji ima hrestomatski značaj, jeste da sabere i podseti na neke trenutke važne za istoriju Instituta društvenih nauka koja je u mnogim segmentima potka istorije društvenih nauka u Srbiji. Nažalost, pomenuti su samo neki događaji i periodi rada u Institutu. Kroz sećanje i utiske saradnika i prijatelja Instituta ukazano je na prilike u kojima je Institut nastao, razvijao se i na kraju postigao određene rezultate. Pojedini periodi rada i pojedini događaji nedostaju. Neki zbog toga što su već obrađeni, kao na primer sudbina monografije „Političko društvo i politička mitologija“ Andrije Krešića, o čemu je Institut objavio poseban zbornik. Drugi aspekti rada nisu opisani jer o njima ne postoji ni uredna institutska arhiva, niti je do takvih podataka lako doći u drugim izvorima. Najzad, za neke aspekte nismo našli pisce tako da je prikaz bogate istorije pojedinih institutskih centara izostala. No, ideja je da na osnovu ovih radova pokrenemo za našu nauku i društvo kapitalan projekat posvećen istoriji društvenih nauka u Srbiji.

Kao urednik nisam imao težak zadatak jer su svi radovi prihvaćeni u izvornom obliku. Nije bilo uobičajenih uredničkih redakcija, saveta i intervencija. Svako je bio autonoman da saopšti svoje viđenje Instituta. Neka viđenja su različita i proizilaze iz već vođenih debata, ubeđenja, stavova i sve to uz mnogo već nepomenutog čini deo institutske istorije.

Najzad, naslov Zbornika preuzeo sam od Božidara Jakšića, jednog od onih koji je kroz nauku i život koračao uspravno, koji je, čini se, spajajući dve sintagme, jednu osmišljenu nakon osnivanja Instituta i drugu koja je nastala u godini, kada obeležava šezdeset pet godina rada, najbolje osetio duh i ideju vremena.

HAJRIJA MUJOVIĆ

Centar za pravna istraživanja, Institut društvenih nauka

Značaj i doprinos naučnom istraživanju medicinskog prava u Srbiji

Uvod

Delatnost Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka (CPI IDN) bila je i jeste usmerena na proučavanje razvoja pravnih nauka i pozitivnog prava, proučavanje pravnih institucija, kao i uporedno istraživanje pravnih sistema drugih država i međunarodnog prava u cilju harmonizacije propisa od bitnog interesa za razvoj domaćeg pravnog sistema. Pretežno interesovanje i projektni rad Centra u prošlosti ticali su se oblasti javnog, obligacionog i privrednog prava, u čemu su se saradnici usavršavali. U vreme ranih osamdesetih godina Centar se bavio privrednopravnim temama kroz projekte: *Novi odnosi u privrednom ugovornom pravu* (1981–1985) i *Neki oblici odgovornosti privrednih subjekata* (1985–1990). Tadašnji istraživački rad na polju pravnih nauka, shodno usvojenoj predmetnoj podeli vođen je prema određenim granama prava, koje su preuzete još iz vremena recepcije rimskog prava. U tom smislu su istraživanja bila orijentisana oko klasičnih pravnih grana i to je prihvaćeno kao preovlađujući metod. Međutim, u slučaju medicinskog prava to nije bilo tako. Istraživački rad je obeležavalo to što se nije radilo o jednoj temi ili podoblasti neke od klasičnih grana prava, već o traženju kontura i osnova nove, autonomne naučne discipline, odnosno prepoznavanja posebnog pravnog polja izučavanja i prakse. Takav je put medicinsko pravo prolazilo u svetu, o čemu svedoče u daljoj prošlosti relevantni izvori uporednopravne literature.¹ Imajući to u vidu, sagledavanje perioda početaka i pionirskog rada Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu na temama medicinskog prava ima svoju istorijsku i razvojnu dimenziju. Originalnost i uključivanje u, tada za domaću naučnu zajednicu potpuno nove tokove istraživačkog rada obeležilo je nekoliko dekada i više istraživačkih ciklusa. Naučni rad je nosio status fundamentalnih projekata. U odnosu na to vreme, kontinuirano izučavanje naučne discipline medicinskog prava i danas traje, ima svoje sledbenike i svakako je oblast budućeg istraživačkog rada i polja dostizanja značajnih specijalističkih znanja u domenu pravnih i srodnih nauka.

135

Nova pravna disciplina

Medicinsko pravo predstavlja naučnu disciplinu koja se bavi radnjama i odnosima pružaoca i primaoca zdravstvene zaštite, a povodom medicinskih usluga koje se pružaju u okviru profesionalnih delatnosti koje se obavljaju u zdravstvu (kraće: pravo u medicini). U počecima te discipline isticalo se da ona treba da bude principijelno posao pravnika i da se razlikuje od pravne ili sudske medicine, koja treba principijelno da bude posao lekara (kraće: medicina u pravu). Reč je o pitanjima pravnih odnosa u kojima učestvuje lekar kao strana koja obavlja lečenje ili drugu vrstu tretmana. Aspekti medicinskog prava su u tom smislu veoma bitni i čine srž procesa zaštite ljudskog zdravlja. Sve drugo u zdravstvu, pravno gledano, treba da bude usmereno ka tome.

Dugo vremena u Srbiji tematika medicinskog prava bila je nepoznata, nije bila predmet naučnog rada, niti je bilo poslediplomskih studija i doktorata iz te oblasti. Krajem

¹ Istorija medicinskog prava ima svoje korene u antici sa Hipokratovom zakletvom, napisanom oko IV veka pre nove ere, simbolom dužnosti lekara i medicinske etike. Postoje rani izvori iz francuske literature o ovoj materiji (René Savatier, *La responsabilité médicale*, Conférences données à la Faculté de droit de l'Université de Louvain en 1948), a posle Drugog svetskog rata, u francuskom delu *Traktat o medicinskom pravu* (1956) data je prva definicija medicinskog prava koje predstavlja „skup pravnih standarda koji regulišu prava i obaveze zdravstvenih radnika u odnosu na njihove pacijente“. Videti: René Savatier, Jean-Marie Aubry, Jean Savatier et al., *Traité de droit médical*, Librairies Techniques, Paris, 1956, str. 574.

osamdesetih godina prošlog veka prof. Jakov Radišić, koji se smatra rodonačelnikom izučavanja medicinskog prava u Srbiji,² otpočeo je sa individualnim radom na te teme, da bi ubrzo oformio istraživački tim u okviru rada u Institutu društvenih nauka. Teorijska znanja preneo je od kolega iz Nemačke, na čiji je poziv bio koautor poznatog zbornika *Medical Responsibility in Western Europe* (1985),³ sa opsežnim prilogom koji je po tematici pokrio pravni sistem tadašnje Jugoslavije i Sovjetskog Saveza. Zbornik je finansiran od strane Evropske naučne fondacije iz Strazbura (Strasbourg). U prilogu se naglašava da je kod medicinskog prava reč o važnom području praktične delatnosti i duhovne kulture savremenog čoveka, u kome ljudi stupaju u pravne odnose radi očuvanja svoga života i zdravlja kao svoje egzistencijalne potrebe. Ljudski život i zdravlje predstavljaju vrednosti najvišeg reda, prema kojima mogu da se mere sve druge vrednosti. Ako bi se napravila paralela i prosuđivalo po značaju, teško da bi pravnicima neka druga pravna nauka bila potrebija od medicinskog prava.⁴ Ovaj stav se podvlači kao karakterističan, a izrečen je zatim u prvoj monografiji koja se uzima za početak sistematičnijeg izučavanja medicinskog prava u Srbiji pod nazivom *Profesionalna odgovornost medicinskih poslenika* (1986).⁵

Promovisanje discipline medicinskog prava i stalno diskutovanje o aktuelnim pitanjima pravne teorije i prakse od velikog je naučnog i stručnog značaja. Ona je počela da dobija status posebne naučne discipline koja se kroz projekte kontinuirano istražuje i predaje. Na to ukazuje inostrana literatura posvećena pitanjima medicinskog prava, kao i tematska izdanja zbornika Instituta društvenih nauka, koja su usledila posle toga: *Medicinsko pravo i medicinska etika* (1994), *Aktuelni pravni problemi u medicini* (1996), *Medicinsko pravo* (1998), *Pacijentova prava u sistemu zdravstva – Srbija i evropske perspektive* (2010), *Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Aspekt odlučivanja u zdravstvu* (2014).⁶ Istraživanje i obrada svih navedenih tema zasniva se prvenstveno na stranoj stručnoj literaturi jer je odgovarajuće domaće iskustvo veoma oskudno i nedovoljno za bilo kakvo naučno uopštavanje. Saradnici na projektu usmerili su svoju pažnju na iskustvo onih zemalja koje imaju dobru medicinsku službu i veliku pravnu kulturu, te zato njihovo medicinsko pravo predstavlja uzor za naše pravnike. U njihovim radovima obrađena su mnoga pitanja sa stanovišta, pre svega, nemačkog, engleskog, američkog, francuskog prava i drugih prava razvijenih država. Ipak, vodilo se uvek računa o domaćem pravu, i to ne samo *de lege lata* nego i *de lege ferenda*. U svom kasnijem radu prof. J. Radišić dao je i kod nas prvu udžbeničku definiciju medicinskog prava u objektivnom smislu, navodeći da ono čini skup pravnih normi kojima se uređuje medicinska delatnost, utvrđuju svojstva lica koja tu delatnost obavljaju, i njihov

² Na prostorima država koje su nekad činile jugoslovensku zajednicu, prof. Radišić je započeo sa znanstvenim tekstovima o medicinskom pravu još polovinom osamdesetih godina prošlog stoljeća, pa se s pravom može smatrati i osnivačem ove pravne discipline na istim prostorima. Nezaobilaznim „uvodom” u proučavanju ove tematike svakako je njegov udžbenik. A. Čokolić, „Od medicine u pravu do prava u medicini”, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 1/2020, str. 3–7.

³ *Medical Responsibility in Western Europe: Research Study of the European Science Foundation*, Erwin Deutsch, Hans-Ludwig Schreiber, Springer Berlin Heidelberg, 1985, str. 868; The study analyzes in depth the medical responsibility, which is rightly called “a highly encouraging achievement in the true spirit of European cooperation”. A general survey is presented of medical care, medical institutions and medical responsibility in the following countries of Western-Europe: Austria, Belgium, England, France, Germany, Greece, Italy, The Netherlands, Norway, Portugal, Scotland, Spain, Sweden and Switzerland. For comparison, Yugoslavia and the U.S.S.R. are also included.

⁴ J. Radišić, „Medicinsko pravo”, *Bilten Jugoslovenskog udruženja za medicinsko pravo*, 1/ 2001, str. 12.

⁵ J. Radišić, *Profesionalna odgovornost medicinskih poslenika*, Beograd, 1986, 296 str., koja je data kao rezultat rada na projektu o pitanjima građanske odgovornosti: Neki savremeni oblici imovinske odgovornosti (1985–1990).

⁶ *Medicinsko pravo i medicinska etika*, grupa autora, ur. J. Radišić, Beograd: IDN, 1994, 250 str.; *Aktuelni pravni problemi u medicini*, grupa autora, ur. J. Radišić, Beograd: IDN, 1996, 350 str.; *Medicinsko pravo*, grupa autora, ur. J. Radišić, Beograd: IDN, 1998, 315 str.; *Pacijentova prava u sistemu zdravstva – Srbija i evropske perspektive*, grupa autora, ur. H. Mujović Zornić, Beograd: IDN, 2010, 178 str., *Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Aspekt odlučivanja u zdravstvu*, zbornik grupa autora, ur. H. Mujović Zornić, Beograd: IDN, 2014, str. 305.

odnos sa korisnicima usluga koje pružaju.⁷

Pored nacionalnog aspekta, potreba potpunije zaštite prava u oblasti zdravlja zadržava se i na međunarodnom planu i afirmiše se pojam međunarodnog medicinskog prava koji uvodi globalni koncept, kojim se bave za to posebno osnovani instituti.⁸ Medicina ne zna za državne granice, ona je opštjeljdska i treba da služi čitavom čovečanstvu. Medicinsko pravo, kao njen pratilac, teži takođe ka univerzalnosti. O tome svedoče mnoge međunarodne konvencije, koje ujedno odražavaju delove nacionalnog medicinskog prava pojedinih država. Izučavaju se naročito dokumenta Svetske zdravstvene organizacije, Svetske medicinske asocijacije, Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje nauku i kulturu i Saveta Evrope.⁹ Naime, evidentan progres u nauci i tehnologiji biologije i medicine uslovio je nužno razvoj u okviru sistema zdravstvene zaštite i njegovo širenje izvan nacionalnih granica. U obličavanju onog što se pod tim podrazumeva, uspostavljen je koncept individualnih prava povezan sa javnim aspektom zdravstvene zaštite, socijalnim pravima i prekograničnom zdravstvenom zaštitom. Nova dimenzija istraživanja dovela je do daljih naučnih ciljeva povezanih sa okvirima zdravstvenog prava i sa radom Svetskog udruženja za medicinsko pravo¹⁰ i Evropske Asocijacije za zdravstveno pravo,¹¹ krovnih naučnih asocijacija za ovu oblast u svetu, u čiji rad su saradnici Centra za pravna istraživanja takođe kroz članstvo, tekstove i saopštenja postali redovno uključeni.

Pionirski rad

Naučni projekti iz oblasti medicinskog prava u Srbiji bili su timski sprovedeni u okviru rada Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka, počev još od devedesetih godina prošlog veka do danas. Institut društvenih nauka je dugo bio jedino i referentno mesto za izučavanje oblasti medicinskog prava, a tek kasnije su se u naučni i obrazovni rad uključili drugi instituti i fakulteti.

Okosnicu projektnog rada činili su istraživački ciklusi podržani na nacionalnom nivou. Realizovani su tematski povezani projekti: *Medicina i pravo* (1991–1996), *Medicina i pravo II*, br. 14T09 (1997–2000),¹² *Ljudska prava u tranziciji: Čovek kao pravni subjekt u medicini*,¹³ br. 1800 (2000–2005), *Pacijentova prava u sistemu zdravstva: Srbija i evropske perspektive*, ON 149025 (2005–2010), *Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Demokratizacija odlučivanja u zdravstvu i implementacija*, ON 179023 (2011–2019), *Pravni i drugi društveni aspekti retkih bolesti – zakonodavstvo, politika i praksa*,¹⁴ II 41004 (2011–2019). Bilo je jasno da se jednim projektom ne može istražiti čitava naučna disciplina i da ostvarenje projektnih zadataka svaki put u isto vreme otvara nova pitanja i produbljuje znanja o toj i srodnim oblastima.

Prvi predlog projekta u medicinskopravnoj oblasti pravnih nauka dat je u formi pri-

⁷ J. Radišić, *Medicinsko pravo*, Nomos, Beograd, 2008, str. 290.

⁸ Videti: Das Institut für Deutsches, Europäisches und Internationales Medizinrecht, Gesundheitsrecht und Bioethik (IMGB) wurde im Oktober 1998 gemeinsam von der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg und der Universität Mannheim gegründet. <https://www.imgb.de/en/the-institute/>

⁹ Declaration on the Promotion of Patients' Rights in Europe, ICP/HLE 121, World Health Organization, 1994, European Charter of Patients' Rights, www.activecitizenship.net/patients-rights/.../29-eu...

¹⁰ WAML, <http://wafml.memberlodge.org/>

¹¹ EAHL, <https://eahl.eu/>

¹² Deo makro projekta „Konstituisanje Srbije kao moderne pravne države“ kojim je rukovodio Pravni fakultet u Beogradu (2000).

¹³ Deo makro projekta Instituta društvenih nauka „Tranzicija društva i privrede Srbije u procesima globalizacije i regionalizacije“ (1. 6. 2002).

¹⁴ Deo projekta „Retke bolesti: molekularna patofiziologija, dijagnostički i terapijski modaliteti i socijalni etički i pravni aspekti“ i potom deo evropskog EC FP7-REGPOT-2012-2013-1 *Strengthening the Research Potential of IMGGE through Reinforcement of Biomedical Science of Rare diseases in Serbia – en route for innovation* – SERBORDISinn, (2013-016).

jave, u novembru 1990. godine pod nazivom *Medicina i pravo*.¹⁵ Rad na temi o medicinskoj odgovornosti iz prethodnog istraživačkog perioda uticao je da se u narednom periodu, 1990–1995, svi saradnici angažuju na tom projektu. Tekst aplikacije u početnim navodima bio je osoben, jer je započinjao citatom misli jednog od nemačkih teoretičara medicinskog prava: „Svaki je narod samo onoliko zdrav koliko to dopuste njegovi lekari i samo je onoliko bolestan koliko dopuste njegovi pravnici da to uzrokuju njegovi lekari” (J. Hackenthal).¹⁶ Time se odslikavala interdisciplinarnost rada koja je u to vreme bila retka pojava, naročito između jedne društvene i druge prirodne nauke. Kratak opis projekta naglasio je sledeće: „Odnos lekar–pacijent pored medicinske i etičke ima i svoju pravnu dimenziju. U meri u kojoj je pravni odnos, on podleže pravnim pravilima, ali pravilima posebne vrste, koja čine medicinsko pravo. U razvijenim evropskim državama i SAD, medicinsko pravo čini zasebnu naučnu disciplinu koja se pomno izučava. Međutim, za ogromnu većinu pravnika i lekara u Srbiji i okruženju ta je disciplina gotovo potpuno nepoznata, jer se u okviru redovnih univerzitetskih studija ne izučava nigde. Ta okolnost ne pogoduje nimalo napretku naše medicine, već koči njen razvoj. Zato je krajnje vreme da ovdašnji pravnici svoje istraživačke napore usmere i na probleme koji spadaju u medicinsko pravo. Krajnji rezultat istraživanja činiće uporedne pravne studije u kojima se izlažu zakonodavstvo, teorija i praksa razvijenih pravnih sistema. Reč je o onim državama koje imaju najrazvijeniju medicinu i čije medicinsko pravo može takođe biti uzor. U radovima neće izostati ni domaće iskustvo, ukoliko ono postoji. Biće osobito sagledani i ocenjeni odgovarajući propisi, kao i praksa sudova i medicinskih ustanova”.¹⁷

U početnim istraživačkim rezultatima iz tog perioda istakla su se tri tematska zbornika kao zajednički doprinos saradnika Centra i spoljnih saradnika na projektu, i to: *Medicinsko pravo i medicinska etika* (1994), *Aktuelni pravni problemi u medicini* (1996), *Medicinsko pravo* (1998). Pored publikovanih radova, saradnici na projektu bili su pozvani da, u pripremi novog izdanja Opšte enciklopedije prava,¹⁸ izrade veći broj odrednica, što je značilo po prvi put uključivanje pojmova medicinskog prava u takvo izdanje. U isto vreme na inicijativu saradnika Centra za pravna istraživanja IDN osnovano je 1997. godine Jugoslovensko udruženje za medicinsko pravo (JUMP), koje je tada imalo veliko članstvo pre svega iz reda pravnika, ali i lekara, stomatologa i farmaceuta.¹⁹

U sledećem istraživačkom ciklusu tim CPI IDN radio je na potprojektu posvećenom proučavanju ljudskih prava u tranziciji u oblasti zaštite zdravlja. Osnovni cilj bio je da se objasni neophodnost pravne kontrole svega onoga što se dešava i preduzima u okvirima medicinskih delatnosti, a konkretno rada zdravstvenih službi u raznim granama medicine. Osnovi pravne kontrole postavljaju se donošenjem niza zakona i druge regulative iz oblasti zdravlja. Smatra se da samo primenom sistemskih zakona pripadnici medicinskih profesija mogu usmeriti svoj rad na aktuelne standarde struke, da postupaju savesno i pažljivo. Na taj način i pravna pravila ulaze u lekarsku praksu. Ostvaruje se takođe i pravilo da se sa napretkom medicine i povećanjem dijagnostičkih i terapijskih mogućnosti, povećavaju i pravni zahtevi lekarskoj pažnji i lekarskom umeću. Jer onaj ko više može taj je više i dužan. To znači istovremeno i da pravo osigurava kvalitet medicinskih usluga. Monografije koje su publikovane u ovom periodu bile su: *Lekareva pomoć neizlečivo bolesnom pacijentu – etički i pravni problemi*,²⁰ i *Neželjeno rođenje deteta kao slučaj štete i odgovornost lekara*.²¹

¹⁵ Predlog / Prijava projekta br. 3P/KV-15, Republički fond za nauku, Beograd, novembar 1990.

¹⁶ "Jede Nation ist nur so gesund, wie ihre Ärzte es zulassen, und nur so krank, wie ihre Anwälte es zulassen, dass es von ihren Ärzten verursacht wird"; Julius Hackenthal, Hippocrates' Perjury: *On the Physicians' Conspiracy for Self-Determination*, Lübbecke; 1st Ed. 1992 Edition May 22, 1992, str. 461.

¹⁷ Prijava projekta br. 3P/KV-15, op. cit.

¹⁸ *Pravna enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1989.

¹⁹ Nastavljač rada ove asocijacije kasnije, posle promene državne zajednice, 2012. godine postalo je Udruženje pravnik za medicinsko i zdravstveno pravo Srbije.

²⁰ V. Klajn Tatić, *Lekareva pomoć neizlečivo bolesnom pacijentu – etički i pravni problemi*, Beograd: IDN, 2002, str. 265.

²¹ H. Mujović Zornić, *Neželjeno rođenje deteta kao slučaj štete i odgovornost lekara*, Beograd: Nomos, 2002, str. 129.

Timski rad na projektu koji je izučavao pacijentova prava u to vreme prvi put direktno i eksplicitno, a ne indirektno preko propisa koje se tiču dužnosti lekara i zdravstvenih ustanova, pokrenut je u Srbiji 2005. godine. Naglašava se da pacijent ima oslabljenu društvenu poziciju, te da zaslužuje i naročitu pravnu zaštitu. Značajne odrednice projekta u pojedinostima bile su: pojam pacijentovih prava, pacijentovo pravo kao posebno lično pravo, kodifikacija, stanje prava u Evropi i Srbiji, vansudski i sudski načini zaštite prava, pravozastupništvo i pacijentov ombudsman. Iz projekta je proistekao predlog da se pristupi posebnoj kodifikaciji pacijentovih prava u Srbiji, što je kasnije prihvaćeno od strane zakonodavca.²² Štampan je i tematski zbornik radova pod naslovom *Pacijentova prava u sistemu zdravstva – Srbija i evropske perspektive*,²³ kao i monografija na temu *Farmaceutsko pravo – Pravo o lekovima i štete od lekova*.²⁴

Predmet sledećeg projekta, čija je realizacija imala produžetke više puta, bio je odnos ljudskih prava i biomedicine posmatrano sa aspekta relevantnih međunarodnih standarda i potrebe njihovog unošenja u interni pravni poredak Republike Srbije. Projekat se fokusirao na implementaciju ratifikovane Konvencije o ljudskim pravima i biomedicini (2010), kao ključnog evropskog dokumenta u ovoj oblasti. Posebna pažnja se poklanja donošenju medicinskih odluka i procesu demokratizacije koja označava, s jedne strane, prevazilaženje paternalističkog koncepta u medicini a, s druge strane, uvođenje laičkog, tj. građanskog, elementa u odlučivanju kroz parlamentarne komisije, savete korisnika zdravstvene zaštite, ali i kroz promenu sastava etičkih komiteta u zdravstvenim ustanovama. Implementacija označava efektivno ostvarivanje međunarodnog režima ljudskih prava, što podrazumeva preduzimanje niz mera, čiji rezultat u krajnjem treba da bude da korisnici usluga stvarno uživaju garantovana prava. Navedene mere najčešće se svode na primenu međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima (konvencija, ugovora, deklaracija, povelja). Njihovo široko usvajanje i ratifikacija osnovni su uslov za efikasnu zaštitu ljudskih prava širom sveta i jedino posredstvom opšte ili višestranke ratifikacije međunarodnih pravnih instrumenata koji proklamuju osnovna prava pojedinca i naroda, univerzalnost ljudskih prava može postati nešto više od filozofske aspiracije i postići kvalitet pozitivnog prava. Pored zbornika pod naslovom *Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Aspekt odlučivanja u zdravstvu*,²⁵ objavljene su monografije, i to: *Etički i pravni položaj ljudi kao subjekata biomedicinskih istraživanja i kliničkih oglada*,²⁶ *Pacijent kao oštećeni u građanskom pravu i njegova sukrivica*,²⁷ i *Sudskomedicinska veštačenja u teoriji i praksi medicinskog prava*.²⁸

U istom istraživačkom periodu, počev od 2010. godine, manji projektni tim CPI radio je takođe na potprojektu makro projekta o retkim bolestima, koji je u osnovi bio medicinski projekat sa multidisciplinarnom pristupom i imao je ukupno osam potprojekata. Rad na potprojektu sedam ostvarivao se u saradnji sa više medicinskih institucija na čelu sa Institutom za molekularnu genetiku i genetičko inženjerstvo iz Beograda, a proizvođači su dali prostora za dodatna istraživanja i širenje promocije i diseminacije vrednih naučnih rezultata. Potprojekat je naglasio važnost podzakonskih akata i njihovog sprovođenja u praksi. Promene u podzakonskoj regulativi trebalo je sagledati u kontekstu boljeg tretmana obolelih od retkih bolesti u opšte, bilo da je reč o pravilnicima, uputstvima za konkretno postupanje, bilo o instrukcijama zdravstvenim ustanovama u cilju uspostavljanja pravila dobre prakse u lečenju tih bolesti. Adekvatnost, odnosno primerenost usluga zdravstvene

²² Zakon o pravima pacijenata, *Sl. glasnik RS*, br. 45/2013.

²³ *Pacijentova prava u sistemu zdravstva – Srbija i evropske perspektive*, grupa autora, ur. H. Mujović Zornić, Beograd: IDN, 2010, str. 178.

²⁴ H. Mujović Zornić, *Farmaceutsko pravo – Pravo o lekovima i štete od lekova*, Beograd: Nomos / IDN, 2008, str. 175.

²⁵ *Ljudska prava i vrednosti u biomedicini – Aspekt odlučivanja u zdravstvu*, zbornik grupa autora, ur. H. Mujović Zornić, Beograd: IDN, 2014, str. 305.

²⁶ V. Klajn Tatić, *Etički i pravni položaj ljudi kao subjekata biomedicinskih istraživanja i kliničkih oglada*, Beograd: IDN, 2012, str. 400.

²⁷ M. Sjeničić, *Pacijent kao oštećeni u građanskom pravu i njegova sukrivica*, Beograd: IDN, 2013, str. 228.

²⁸ H. Mujović, *Sudskomedicinska veštačenja u teoriji i praksi medicinskog prava*, Beograd: IDN, 2019, str. 310.

zaštite potrebno je bilo takođe obezbediti boljom organizacijom rada službi (u perspektivi, na primer, otvaranjem centra za retke bolesti), kao i uključivanjem sticanja specifičnih znanja o ovim bolestima za zdravstvene profesije u okviru kontinuirane medicinske edukacije. Sa ovog projekta, kada je u pitanju rad istraživača CPI IDN, odbranjen je jedan doktorski rad na temu *Pravni status i zaštita lica obolelih od retkih bolesti – radnopravni, medicinskopravni i aspekt socijalne zaštite* i objavljena je monografija pod naslovom *Genetički i drugi zdravstveni osnovi diskriminacije na radu*.²⁹

Uticaj na istraživanja i obrazovni rad u akademskoj zajednici

Kroz saradnju na projektima u njihovoj realizaciji redovno su uključivani profesori i drugi saradnici sa Univerziteta. 2010. godine je bio dat predlog da se takav poziv za učešće u istraživačkom timu uputi i fakultetima u regionu. Deo te saradnje i podizanje svesti o potrebi studija iz oblasti medicinskog prava ostvareni su organizovanom učešćem istraživača CPI IDN na najvećim naučnim i stručnim skupovima u Srbiji. Ostvareni su zapaženi rezultati, koji su sveukupno obeležili uspešan rad Centra za pravna istraživanja. Ipak, treba reći da je takvo istupanje istraživača u početku nailazio na nerazumevanje, posebno kad su u pitanju pravni fakulteti, budući da nisu imali tu vrstu znanja o novoj naučnoj disciplini, kakvo je bilo medicinsko pravo. Prijave prvih doktorskih disertacija iz te oblasti dovođene su u sumnju u pogledu podobnosti tema, ali je ipak došlo do njihove realizacije: *Odgovornost za štetu zbog neželjenog rođenja (wrongful birth) i zbog neželjenog života (wrongful life) – Uporednopravni prikaz* (2001), *Krivica pacijenta kao oštećenog u građanskom pravu* (2010). Prvi put su u odbranu doktorske disertacije na Pravnom fakultetu u Beogradu uključeni profesori sa Medicinskog fakulteta.

Na potrebu da se pokrenu studije medicinskog prava i u opšte uvođenja nastave ukazao je upravo iz naučnih krugova prof. Jakov Radišić još davno, u vreme njegovih istraživačkih početaka. Prvu argumentaciju i poteškoće u osmišljavanju nastave medicinskog prava izneo je tada u svom članku u Analima Pravnog fakulteta u Beogradu, sledećim rečima: „Broj naučnih disciplina koje se proučavaju na pravnim fakultetima zadivljujuće je veliki. Pored čiste pravničke 'klasike' zastupljene su barem isto toliko i potpuno nove grane društvenih nauka. Skorašnje discipline su dvojake naravi: jedne predstavljaju neposredni izraz osobenosti društva i države, a druge čine pravni eho novijeg tehničkog i društvenog razvitka u svetu uopšte. Ovim drugim dokazujemo svoju sposobnost i volju da idemo u korak sa najcivilizovanijim zemljama sveta i da u opšteljudsku riznicu znanja unesemo ponešto i od vlastitog duhovnog pregnuća. No, budući da svaki pravni fakultet utvrđuje slobodno svoje nastavne planove, oni su prilično neujednačeni. Po nekima je to čak poželjna a po meni nepoželjna okolnost, uslovljena više zatečenim stanjem nastavnog kadra na pojedinim fakultetima, nego razlozima druge vrste. Nije mi cilj da o tome ovde govorim, ali bih primetio da se u tim razlikama, na svojevrsan način potkopava princip o jedinstvenom tržištu jer ono pretpostavlja i jedinstveno pravničko obrazovanje.”³⁰

Do realizacije ideje o fakultetskoj nastavi proteklo je dosta vremena. Svojim zalaganjem, izričitim predlozima i iznošenjem aktuelne tematike na vodećim naučnim skupovima, saradnici Centra za pravna istraživanja i na tom polju su zastupali tu ideju i uneli određene promene. Ostvarena su neka od predavanja po pozivu, što je otvorilo prostor za buduću institucionalnu saradnju sa fakultetima u Srbiji i regionu, posebno Medicinskim fakultetom u Beogradu, čiji su studenti dolazili na konsultacije i mentorstva, kao i sa Pravnim fakultetom u Beogradu, gde je ostvareno učešće na dva predavanja iz programa izbornog predmeta – medicinsko pravo. U ranijem periodu značajna je bila i saradnja sa Pravnim fakultetom Union, gde su pokrenute osnovne, posle diplomске i specijalističke studije, kao i pravna

²⁹ S. Stojković Zlatanović, *Genetički i drugi zdravstveni osnovi diskriminacije na radu*, Beograd: Institut društvenih nauka, 2019, str. 175.

³⁰ J. Radišić, „Medicinsko pravo kao zasebna grana nauke”. *Analni Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1985/3–4, 426–432; videti više: H. Mujović, „Od prava na raskršću do zaokruženog sistema normi – razvoj medicinskog prava sa osvrtom na pravo Srbije”, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 1/2020, str. 9–31.

klinika iz medicinskog prava. Rad većine istraživača Centra doprineo je utemeljenju programa Kopaoničke škole prirodnog prava, u kojoj su prisutni od samog početka rada škole, 1992. godine do danas, i gde su aktivno i veoma zapaženo učestvovali sa predavanjima, autorskim radovima i u uredništvu škole.

U radu saradnika CPI prisutna je stalna ili periodična saradnja sa udruženjima pravni-ka kojih ima više. Specifična je pojava i svojevrzni rezultat istraživačkog tima da su saradnici Centra bili inicijatori i osnivači Jugoslovenskog udruženja za medicinsko pravo (1997), a kasnije Udruženja za medicinsko i zdravstveno pravo Srbije (2012). Oba udruženja su pokrenula i danas imaju ulogu u usavršavanju i primeni naučnih dostignuća u praksi na interdisciplinarnom i širem planu. Kroz saradnju sa ovim udruženjem, a u novije vreme i u suizdavaštvu sa Institutom društvenih nauka, objavljeni su zbornici i studije, kao što su: *Pravo i medicina – Dodirne tačke – sporna pitanja* (1997), *Zdravstvo u uslovima promena* (1999), *Pomoć pacijentima u ostvarivanju njihovih prava: Zapadna Evropa kao uzor Srbiji* (2004), *Medicinsko pravo* (2008), *Ljudska prava u zdravstvenoj zaštiti* (2015), *Etika i pravo u pedijatrijskoj zdravstvenoj zaštiti – Pedijatrija* (2016), *Društveni i pravni položaj osoba sa retkim bolestima i njihovih porodica u Srbiji* (2016), *Obezbeđivanje zdravstvene zaštite osobama sa mentalnim smetnjama u skladu sa ljudsko-pravnim standardima* (2017), *Unapređenje ljudskih prava kroz razvoj usluga palijativnog zbrinjavanja* (2019). Ovi naslovi, zajedno sa izdanjima monografija i zbornika Instituta društvenih nauka, značajno su uvećali bibliotečki fond literature iz oblasti medicinskog prava koji je, može se reći, najkompletniji na prostorima Srbije i svojevrzni su doprinos dugogodišnjeg timskog rada.

Razvoj izučavanja medicinskog prava u Srbiji uticao je i na takav razvoj u regionu i govornom području bivše države Jugoslavije. Tako se u zadnjih dvadeset i više godina javilo nekoliko značajnih doprinosa na području medicinskog prava.³¹

Kada je reč o saradnji sa fakultetima, ona je uspostavljena još od početaka rada na projektima medicinskog prava. Članovi projektnog tima bili su profesori sa više pravnih fakulteta u Srbiji (Beograd, Novi Sad, Kragujevac, Niš i Kosovska Mitrovica), a za projektim tim III projekta 2010. godine predlagano je da se uključi docentkinja sa Pravnom fakulteta u Mostaru, što ipak nije realizovano. Uspostavljena je i saradnja sa Medicinskim fakultetom u Beogradu, koja i danas traje putem predavanja po pozivu, mentorstva i drugih aktivnosti. U saradnji sa Institutom za socijalnu medicinu Medicinskog fakulteta u Beogradu, studenti druge godine imali su konsultacije i pomoć od strane istraživača Centra za pravna istraživanja IDN u izradi seminarskih radova, a u okviru poslediplomskih studija neuroetike učestvovali su u kreiranju programa i pisanja udžbenika za studente. Za razliku od ovakvih povremenih aktivnosti, trajniji je rezultat uvođenje izbornog predmeta medicinsko pravo u nastavne programe pravnih fakulteta u Srbiji. Najdalje u tome otišao je Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, gde je dugo godina po pozivu nastavu držao prof. J. Radišić, čiji se udžbenik i danas koristi. Akreditovane su u jednom periodu i doktorske studije. U regionalnim okvirima ostvareno je učešće u specijalističkoj i doktorskoj nastavi na Pravnom fakultetu u Splitu i ona traje i danas. Veliki značaj ima takođe prisustvo tema iz medicinskog prava na regionalnim skupovima pravnika, od kojih se istakao godišnji skup Pravnog fakulteta u Mariboru, a u okviru kojih aktivnosti je nastalo saizdavaštvo i članstvo u uredništvu časopisa *Medicine, Law & Society*, koji je referentan i danas na pred pristupnoj SCI listi.

Institut društvenih nauka je u okviru aktivnosti saradnika Centra za pravna istraživanja uspeo da na međunarodnoj konferenciji – *Responses to COVID crisis in Central and Eastern European Countries – New Frontiers of Health Law* marta 2021. godine okupi značajan broj predavača i privuče partnere kao što su Erasmus Univerzitet u Roterdamu (Erasmus School of Health Policy & Management) i Pravni fakultet Univerziteta u Mariboru.

³¹ Videti: „Tako su profesorice Ada Polajnar Pavčnik i Dragica Vedam Lukić objavile 1998. godine u Ljubljani, u izdanju Cankarjeve založbe, značajnu knjigu, *Pravo in medicina*. Slijedila ju je na slovenskom govornom području još jedna važna sinteza od prof. dr Viktorije Žnidaršič Skubic, *Civilno medicinsko pravo – Izbrane teme*, štampana u Ljubljani 2018. godine u izdanju Uradnog lista Republike Slovenije“. A. Čokolić, „Od medicine u pravu do prava u medicini“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 1/2020, str. 3–7.

Uticaj na donošenje propisa u zdravstvu

Ono što takođe čini izvestan pomak u naučnom radu saradnika Centra za pravna istraživanja, pre svega kroz naučne i stručne stavove, konsultacije i javne rasprave o zakonima, jeste i uticaj koji je širenje znanja o medicinskom pravu imalo na stanje regulative u oblasti važenja i primene zdravstvenog zakonodavstva. Najveći autoritet u znanju iz ove oblasti svakako je bio dugogodišnji rukovodilac projekta prof. Jakov Radišić koji je pozivan i participirao u radnim grupama za donošenje zakona, ali su se kasnije istakli i drugi istraživači Centra. Bitno je bilo ukazati da medicinsko pravo ne čine samo državni propisi, nego i propisi koje donose profesionalna udruženja i koji čine tzv. staleško pravo, kao izraz samostalnosti pripadnika medicinskih profesija. Ovi propisi podležu odobrenju nadležnog Ministarstva i deo su komorskog rada. Staleško pravo lekara i drugih zdravstvenih profesija nije sasvim zaokruženo, a i samo zdravstveno zakonodavstvo doživelo česte izmene i dopune, gledano unazad nekoliko decenija. Saradnici Centra za pravna istraživanja držali su predavanja, pisali radove na tematiku pravnog i profesionalnog statusa lekara i podržali inicijativu Lekarske komore Srbije o usvajanju zakona o lekarima, ali do toga nije došlo. U početnim godinama bavljenja medicinskim pravom saradnici Centra za pravna istraživanja su, kroz prezentovanje naučnih rezultata do kojih su došli u projektnom radu, uzeli učešće u interdisciplinarnoj grupi i dali svoj doprinos u sačinjavanju teksta *Nacrta kodeksa lekarske etike* (2003), prvog nacrta koji se pojavio posle veoma dugog perioda od usvajanja Kodeksa lekarske etike zdravstvenih radnika Jugoslavije (1964), koji je bio prevaziđen, neprimeren i neuporediv sa istoimenim savremenim kodeksima u svetu, imajući u vidu razvoj medicine i značaj ljudskih prava u vezi sa zaštitom ljudskog zdravlja.

Načelno, kada je reč o medicinskom pravu u Srbiji zakonodavstvo obuhvata širu listu opštih zakona, kao i jedan broj posebnih zakona iz oblasti zdravstvene zaštite i zdravstvenog osiguranja. Pitanja koja se tiču prava pacijenata postala su naročito aktuelna kroz zakonodavne reforme iz 2005. godine. Veliki uticaj na prva zakonska rešenja imali su predlozi rukovodioca projekta CPI IDN i grupe spoljnih saradnika, uobličeni u Povelji o pravima pacijenata (1999), objavljenoj u formi naučnog članka.³² Odredbe Povelje unete kao posebno poglavlje novog zakona koji je uredio prava i obaveze u oblasti zdravstvene zaštite. U daljem zakonskom normiranju preovladao je stav da je potrebno usvojiti poseban zakon koji se odnosi na prava pacijenata, i to po uzoru na evropske države i danas važeće standarde zaštite pacijenata u svetu. Tako je usvojen Zakon o pravima pacijenata³³ koji kodifikuje osnovna prava građana kao korisnika zdravstvenih usluga.

U vreme realizacije potprojekta o retkim bolestima, pod rukovodstvom jedne od saradnica Centra za pravna istraživanja, a na poziv Odbora za zdravlje i porodicu Skupštine Republike Srbije, izrađen je Nacrt zakona o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti, genetički uslovljenih anomalija i retkih bolesti.³⁴ Kao nacrt koji se, po ugledu na inostrane zakone, prvi put radio u Srbiji on je imao za cilj da upotpuni i učini bogatijom listu posebnih zakona u tom delu zdravstvene prakse. Intencija je bila da se tretman obolelih učini boljim, a poštovanje prava u vezi sa zdravljem podigne na viši nivo u skladu sa međunarodnim standardima zdravstvene i pravne zaštite, kada je u pitanju primena novih propisa u oblasti genetičkih usluga, a posebno retkih bolesti. Značaj zakona, koji je potom usvojen, jeste i u tome što je to prvi zakon u Srbiji koji je nastao kao rezultat saradnje građanskih inicijativa udruženja dece obolele od retkih bolesti i istraživača sa odgovarajućom naučnom ekspertizom, kakva su bila specijalistička znanja saradnika CPI IDN na polju medicinske genetike i medicinskog prava u opšte.³⁵ Po prvi put su u Srbiji stručnjaci za medicinsko pravo bili po-

³² J. Radišić, M. Draškić, V. Vodinić, M. Popović, V. Stambolović, M. Samardžić, „Povelja o pravima pacijenata”, *Pravo – Teorija i praksa*, 12/1999, str. 39–46.

³³ Zakon o pravima pacijenata, *Službeni glasnik RS*, br. 45/2013 i 25/2019 – dr. zakon.

³⁴ Zakon o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti, genetički uslovljenih anomalija i retkih bolesti, *Sl. glasnik RS*, br. 8/2015.

³⁵ Videti više: Hajrija Mujović, *Komentar Zakona o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti, genetički uslovljenih anomalija i retkih bolesti*, Beograd: Službeni glasnik, 2019, 123 str.; Hajrija Mujović Zornić, „Important Issues of Providing Genetic Services in Serbia From the Perspective of Medical Law”, *Medicine, Law & Society*, vol 9, 2/2016, pp. 131–144.

zvani da daju svoj autorski doprinos, rukovode pravnim timom i zbog specifičnosti materije direktno budu uključeni do kraja u proceduru usvajanja zakona (2015). To je na određeni način predstavljalo priznanje nauci medicinskog prava u Srbiji, što treba pozdraviti.

Perspektive

Rad saradnika Centra za pravna istraživanja IDN na tematici medicinskog prava prošao je dug put i svakako ima potencijala da se dalje unapređuje u različitim pravcima i usmerenjima. Druga polovina dvadesetog veka, kao što je naglašeno, izrodila je nove naučne discipline i istovremeno razvila i učvrstila neke stare, što se desilo i sa medicinskim pravom. Razvoj medicinskog prava se shvata kao imperativ, budući da je ova oblast stalno u situaciji da prati razvoj medicinske nauke i prakse i da daje, u najmanju ruku, odgovore na pitanja da li je neki novi medicinski postupak dopušten ili zabranjen. Takve odgovore nekad nije u stanju da pruži samo zakonodavac, nego i sudska praksa. Ona na taj način daje usmerenja zakonodavcu, naročito onda kada sa svojim propisima kasni. Još uvek u nekim segmentima postoji nedostatak pisanih izvora prava, što otežava stručni rad i lekarima i pravnicima. Prepoznaju se praznine i izvesna pravna nesigurnost u ovom domenu, koja je u stanju da osujeti šanse za ozdravljenje i boljitak za ljudsko zdravlje i kvalitet života.

Potrebno je kontinuirano tragati za uzorima uporednopravnih propisa, politike i prakse u oblasti zaštite zdravlja, na način da se izučavaju i koriste inostrana pravna iskustva i razvijaju sopstvena. Naime, „odavno je podvučeno da medicina ne zna za državne granice, da je opšteljudska i da treba da služi čitavom čovečanstvu. Medicinsko pravo, kao njen pratilac, takođe teži ka univerzalnosti“.³⁶ Zato treba raditi na planu daljeg ujednačavanja pravnih propisa i standarda iz ove oblasti, i prema takvom rezultatu graditi globalni aspekt medicinskog i šireg zdravstvenog prava. To podrazumeva da se bavljenje medicinskim pravom u smislu autonomnog projektnog rada podržava i afirmiše kroz dalje naučne i obrazovne procese. Treba čuvati prednost naučne ekspertize i timskog rada koje Centar za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka poseduje kada je u pitanju medicinsko pravo, što je još uvek retkost u Srbiji. U tom cilju treba nastaviti saradnju sa institucijama visokog obrazovanja i ojačati nastavnu bazu za medicinsko pravo i srodne oblasti.

Zaključne napomene

Uticaj koji je izvršio višedecenijski rad istraživača Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka na temama medicinskog prava veliki je i veoma zapažen. U vreme pokretanja takvog istraživačkog rada on je predstavljao otkriće i izuzetnu motivaciju za naučni rad koji je svoje uzore tada nalazio u uporednom, a kasnije dalje podsticaje u međunarodnom pravu. To je učinilo da je Institut društvenih nauka prepoznat u Srbiji kao referentno i dugo vremena jedino mesto timskog rada na naučnoj afirmaciji i razvoju discipline medicinskog prava. Uticaj se nije manifestovao samo u pogledu institutskog rada, gde su samostalni projekti ili potprojekti CPI IDN u više istraživačkih ciklusa bili podržani od strane resornog Ministarstva i vođeni do pre nekoliko godina, već se proširio i na pravne fakultete više univerzitetskih centara u Srbiji i regionu koji su u kurikulumu svojih osnovnih i poslediplomskih studija uvele predmet medicinsko pravo. Uticaj je bio i ostao vidljiv i u oblasti aktivističkog rada, budući da je od strane istraživača pokrenut rad dva udruženja koja se bave pitanjima medicinskog i zdravstvenog prava, i dalje u primeni naučnih ideja i ekspertskih znanja koja se crpe iz plodonosnog rada svih zaposlenih i spoljnih saradnika Centra za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka.

³⁶ J. Radišić, *Profesionalna odgovornost medicinskih poslenika*, op. cit, str. 279.

CIP - Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

3:061.6(497.11)(082)

INSTITUT društvenih nauka : od crvene akademije do institucije od nacionalnog značaja / urednik Goran Bašić. - Beograd : Institut društvenih nauka, 2022 (Beograd : RIC Tehnološko-metalurškog fakulteta). - 163 str. ; 25 cm

Tiraž 500. - Str. 7: Reč urednika / Goran Bašić. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz pojedine radove.

ISBN 978-86-7093-258-6

а) Институт друштвених наука (Београд)

COBISS.SR-ID 76165129